การส่งเสริมเครือข่ายในการให้บริการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามหลักพุทธธรรม*

Promoting Network in the Provision of Community Sector Dispute Mediation Centers Based on Buddhist Principles

สุริสา แก้วสมชาติ
Surisa Kaewsomchat
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya, Thailand.
Corresponding Author's Email: risasomchat111@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และศึกษาการส่งเสริมเครือข่าย ในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนโดยยึดหลักพุทธธรรม เป็นแนวทางในการพัฒนาและขับเคลื่อนการดำเนินงาน วัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ย เพื่อลดจำนวนคดีขึ้นสู่ศาล เนื่องจากมีคดีขึ้นสู่ศาลจำนวนมาก จากรายงานสถิติเฉพาะของศาลชั้นต้น ปี 2567 มีคดีค้างเก่า จำนวน 1,627,253 คดี รับใหม่ จำนวน 1,662,165 คดี และรวมคดีเสร็จไป 1,437,054 คดี บทความนี้นำเสนอแนวคิดการประยุกต์หลักพุทธธรรมโดยเฉพาะพุทธสันติวิธีและสังคหวัตถุ 4 มาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

ทั้งนี้ เพื่อให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการคลี่คลายข้อพิพาท ลดความขัดแย้ง ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายที่กำหนดในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สะดวก รวดเร็ว ประหยัด และสร้างสังคมแห่งความสมานฉันท์ผ่านการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี และสร้างความน่าเชื่อถือของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม แนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพสร้างประโยชน์ให้ประชาชนและอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน; พุทธธรรม; การส่งเสริมเครือข่าย; การให้บริการ

Abstract

This research article aims to analyze and examine the promotion of networks in the provision of community sector dispute mediation services, guided by Buddhist principles as a framework for development and operational management. The objectives are to enhance the efficiency of mediation centers and to identify solutions to obstacles encountered in their operations, thereby reducing the number of cases escalated to the courts. According to

*Received July 1, 2025; Revised August 6, 2025; Accepted August 22, 2025

statistics from the courts of first instance in 2024, there were 1,627,253 pending cases, 1,662,165 newly filed cases, and 1,437,054 cases closed. This study presents the application of Buddhist principles, particularly Buddhist peaceful means and *Saṅgahavatthu* (four bases of social solidarity), as tools to foster collaboration and mutual understanding among various stakeholders.

The aim is to establish community sector dispute mediation centers as effective mechanisms for resolving conflicts and reducing disputes, in line with the objectives set forth in the Community Dispute Mediation Act B.E. 2562 (2019). These centers are intended to provide the public with accessible, efficient, and cost-effective pathways to justice, foster a society of reconciliation through peaceful dispute resolution, and enhance the credibility and public recognition of the mediation centers. Promoting problem-solving strategies and encouraging network participation among the centers offers an alternative approach to improving their operational efficiency, generating tangible benefits for the public, and ensuring sustainable outcomes.

Keywords: Community Sector Dispute Mediation Centers; Buddhist Principles; Network Promotion; Service Provision

บทนำ

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ.2562 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 67 ก เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2562 มีที่มาจากสถานการณ์ปัจจุบันที่มีข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เห็นควรให้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง ที่มีทุนทรัพย์ไม่มากนักและข้อพิพาททางอาญาบางประเภทมากำหนดเป็นกฎหมายกลาง (The Act Amending the Civil Procedure Code (No. 32), B.E. 2563, 2020) เพื่อได้ประกาศให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าวโดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดินและเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข (Buranasing et al. 2020) ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ที่เน้นความสมานฉันท์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายในการลดความขัดแย้งทางแพ่งและอาญาเบาบางก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการศาลอย่างเป็นทางการ แม้เจตนารมณ์ของกฎหมายจะมุ่งหมายให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขในระดับชุมชน แต่ในทางปฏิบัติกลับประสบปัญหาและอุปสรรคระดับเชิงโครงสร้างหลายประการ ที่ส่งผลให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาพบว่าการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทฯ มีปัญหาอุปสรรคลักษณะคล้ายกันทั่วประเทศ ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพฯ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในเขตกรุงเทพมหานคร ไม่ได้รับงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ขาดองค์ความรู้ นโยบายในการจัดตั้งและขับเคลื่อนดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน แบบฟอร์มที่ใช้ในการทำงานต้องปรับปรุงให้เหมาะสม สะดวกและไม่ยุ่งยาก

ซับซ้อน ในด้านข้อกฎหมาย ต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจ ในบริบทของกฎหมายให้กับประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าในกฎหมายอย่างแท้จริง และยังขาดการประชาสัมพันธ์ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน รวมทั้งศูนย์ยังขาดการยอมรับจากสังคม (Soranasiri, 2021)

ประโยชน์และความสำคัญ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 เป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการแก้ไขข้อพิพาทอย่างสันติและมีประสิทธิภาพ กฎหมายฉบับนี้มุ่งเน้นการลดภาระงานของศาลยุติธรรมและส่งเสริมการแก้ไขปัญหาในชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน บทความวิชาการนี้วิเคราะห์ประโยชน์ของพระราชบัญญัติ โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมความสมัครใจ การลดต้นทุนและเวลาในกระบวนการแก้ไขข้อพิพาท และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน นอกจากนี้ ยังพิจารณาบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยในฐานะผู้มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการและผลกระทบเชิงบวกต่อระบบยุติธรรม ข้อเสนอแนะมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะของผู้ไกล่เกลี่ย การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าว และการสนับสนุนทรัพยากรในระดับชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขข้อพิพาทที่ยั่งยืนและสร้างสรรค์ในสังคมไทย สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 นี้ประกอบด้วย 6 หมวดหลัก ดังนี้ (The Mediation Act, B.E. 2562, 2019)

หมวด 1 ผู้ไกล่เกลี่ย บุคคลที่ประสงค์จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีอำนาจลงนามสรรหาบุคคล ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ด้วย แต่ต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้น

หมวด 2 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง ระบุขั้นตอนและวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง

หมวด 3 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญากำหนดแนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในบางกรณี

หมวด 4 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน เน้นการไกล่เกลี่ยในขั้นตอนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน

หมวด 5 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน หมวดนี้ มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการระงับข้อพิพาท โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้ (1) การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (2) คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายกำหนด (3) ขอบเขตของข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนสามารถกระทำได้ในกรณีดังต่อไปนี้ ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาข้อพิพาททางอาญาตามที่กฎหมายกำหนด (4) ผลของการไกล่เกลี่ย หากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเห็นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ และออกหนังสือรับรองให้แล้ว ข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นจะมีผลผูกพันตามกฎหมาย และ (5) การสนับสนุนทางการเงิน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีหน้าที่อุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามระเบียบที่อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกำหนด โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

หมวด 6 บทกำหนดโทษ ระบุโทษสำหรับการกระทำที่ฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้

จะเห็นได้ว่า นอกจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ.2562 ที่เป็นเครื่องมือในการช่วยลดภาระศาล ยังเป็นเครื่องมือในการ

ช่วยเหลือประชาชนยังมีกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันคือการช่วยสนับสนุนระบบการไกล่เกลี่ย เพื่อช่วยลดจำนวนคดีและอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน โดยการไกล่เกลี่ยทั้งก่อนฟ้องตามมาตรา 20 ตรีกับการไกล่เกลี่ยภาคประชาชนฯ ดังนี้

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มุ่งลดภาระของศาลและส่งเสริมการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี ในประเทศไทย กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ถูกบรรจุอยู่ทั้งในระบบศาลและนอกศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสองลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีตามมาตรา 20 ตรี แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ทั้งสองกระบวนการมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรมและลดจำนวนคดีความเข้าสู่ศาล แต่มีความแตกต่างกันในหลายประเด็น

ในด้านฐานะทางกฎหมาย การไกล่เกลี่ยตามมาตรา 20 ตรี เป็นกระบวนการที่อยู่ภายใต้ระบบศาลยุติธรรม ผู้ประสงค์จะไกล่เกลี่ยต้องยื่นคำร้องต่อศาล และศาลจะดำเนินการเรียกคู่กรณีมาพบกันภายใต้การดูแลของผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ โดยผลของการไกล่เกลี่ยจะปรากฏในรูปของสัญญาประนีประนอมซึ่งมีผลผูกพันตามกฎหมาย ในขณะที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนเป็นกลไกที่จัดตั้งขึ้นนอกศาลตามกฎหมายเฉพาะ ซึ่งบริหารโดยหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรชุมชน ทำหน้าที่เป็นกลไกไกล่เกลี่ยในระดับท้องถิ่น ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและไม่เป็นทางการมากนักในด้านกระบวนการดำเนินการ การไกล่เกลี่ยตามมาตรา 20 ตรี ต้องผ่านกระบวนการภายใต้เขตอำนาจของศาล โดยมีการกำหนดขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ขณะที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนมีขั้นตอนที่ยืดหยุ่นและไม่ซับซ้อน คู่กรณีสามารถยื่นเรื่องโดยตรงกับศูนย์ในชุมชน ซึ่งช่วยลดอุปสรรคด้านเวลา ค่าใช้จ่าย และขั้นตอนทางกฎหมาย ทั้งยังสามารถเข้าถึงข้อพิพาทในระดับรากฐานที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของประชาชน

สำหรับลักษณะของข้อพิพาทที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ การไกล่เกลี่ยตามมาตรา 20 ตรี จะเน้นกรณีข้อพิพาททางแพ่งหรือพาณิชย์ที่มีแนวโน้มเข้าสู่การฟ้องร้อง เช่น คดีผิดสัญญา หรือการละเมิดที่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจ ส่วนศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนจะมุ่งเน้นข้อพิพาททั่วไปที่ไม่ซับซ้อน เช่น หนี้สินระหว่างบุคคล ความขัดแย้งในชุมชน หรือปัญหาครอบครัว โดยมีเป้าหมายในการลดคดีที่ไม่จำเป็นเข้าสู่ศาลและสร้างความเข้าใจอันดีในสังคม ในด้านผลทางกฎหมาย ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการไกล่เกลี่ยตามมาตรา 20 ตรี มีสถานะเป็นสัญญาประนีประนอมที่สามารถนำไปบังคับตามกฎหมายได้ทันทีหากมีการฝ่าฝืน ขณะที่ข้อตกลงที่เกิดจากศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนอาจมีสถานะเป็นเอกสารที่มีผลตามสัญญา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานประกอบการฟ้องร้องหรือขอคำสั่งศาลเพิ่มเติมได้ในกรณีที่คู่กรณีฝ่าฝืน

จากการเปรียบเทียบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทั้งสองระบบมีความแตกต่างกันในเชิงโครงสร้างกระบวนการ และผลลัพธ์ทางกฎหมาย แต่ต่างก็มีจุดแข็งที่สนับสนุนกัน กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยตามมาตรา 20 ตรี มีความมั่นคงทางกฎหมายสูงและเหมาะกับคดีที่ซับซ้อน ส่วนศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนมีความคล่องตัวเข้าถึงง่าย และเหมาะกับการระงับข้อพิพาทเบื้องต้นในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การส่งเสริมให้ทั้งสองกลไกสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างสอดคล้อง จะช่วยยกระดับการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนไทยในทุกระดับ สาเหตุที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยจะมีผู้ใช้บริการมากหรือน้อย นอกจากขึ้นอยู่กับการเผยแพร่ข้อมูลความรู้แก่ประชาชนแล้ว คุณภาพของการให้บริการก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

ความสำคัญของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน (Community Mediation) ถือเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution-ADR) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทด้วยตนเอง โดยมีบุคคลภายนอกเป็นกลาง (ผู้ไกล่เกลี่ย) ช่วยอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถเจรจาตกลงกันได้โดยสันติวิธี แต่ถึงอย่างไรก็ตามแต่ ก็พบว่าปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยในปัจจุบันยังประสบปัญหาในหลายด้าน หนึ่งในปัญหาที่สำคัญของการศูนย์ไกล่เกลี่ยที่มีอยู่ทั่วประเทศ 76 จังหวัด ก็คือ “การเข้าถึงการให้บริการของประชาชน” เนื่องจากการรับรู้ของประชาชนที่ยังไม่ทั่วถึง และการขาดกลยุทธ์แบบบูรณาการในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการให้บริการอย่างมีนัยสำคัญ

วิเคราะห์บริบทสภาพปัญหาและอุปสรรคของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

1. ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ประชากรผู้รับบริการ

ปัญหาด้านการรับรู้และการเข้าถึงศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ขาดการรับรู้ถึงการมีอยู่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ บทบาทหน้าที่ รวมถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้บริการในการไกล่เกลี่ยและข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนฯ ยังไม่แพร่หลายแไม่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายแบบต่อเนื่อง ทำให้มีผู้ใช้บริการจากประชาชนในพื้นที่จำนวนน้อย

2. ด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูล

ปัญหาการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ขาดการต่อเนื่องและทั่วถึง

3. ด้านช่องทางทางเลือกในการไกล่เกลี่ยมีหลายช่องทาง

ปัญหาในปัจจุบันประชาชนมีทางเลือกหลากหลายในการเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อาทิ ศูนย์ยุติธรรม, ศูนย์ดำรงธรรม ศูนย์ไกล่เกลี่ยของตำรวจ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลมีกฎหมายรองรับให้ เปิดศูนย์บริการช่วยเหลือประชาชน รับร้องราวร้องทุกข์ และผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือได้รวดเร็วเพราะมีอยู่ในพื้นที่

4. ด้านบุคลากร ปัญหาความคล่องตัวในการทำงานของบุคลากรของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน คือ ความขาดความคล่องตัวในการทำงานของบุคลากรในศูนย์ฯ บุคลากรหลักของศูนย์ ซึ่งล้วนแต่มีงานทำประจำของตนอยู่แล้ว สถานภาพและบทบาทของบุคลากรกลุ่มนี้ แม้จะสะท้อนถึงความเชื่อมั่นและศักยภาพของศูนย์ในการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ภาระงานประจำที่บุคลากรต้องรับผิดชอบอยู่ก่อนแล้ว ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในด้านเวลา ความต่อเนื่อง และความคล่องตัวในการบริหารจัดการงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ โดยเฉพาะในขั้นตอนการติดต่อประสานงาน การจัดกิจกรรม การประชุม หรือการติดตามผลการไกล่เกลี่ย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการดำเนินงานอย่างรวดเร็วและมีความสม่ำเสมอ ปัญหาดังกล่าวยังอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของศูนย์ฯ ในสายตาของประชาชนผู้รับบริการ ซึ่งคาดหวังต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่สะดวก รวดเร็ว และเป็นมิตร ภายใต้หลักสันติวิธี หากขาดบุคลากรที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มเวลา หรือมีระบบสนับสนุนที่เพียงพอ ก็อาจทำให้เกิดความล่าช้าและลดทอนศักยภาพของศูนย์ฯ ในการตอบสนองต่อข้อพิพาทของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ด้านการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ

ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน ไม่ได้รับงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

6. ด้านกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นกลไกระงับข้อพิพาททางเลือกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ยังมีข้อจำกัดในเชิงกฎหมายและการปฏิบัติ โดยแบ่งประเภทของข้อพิพาทที่สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

6.1 ข้อพิพาททางแพ่ง ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนมีอำนาจในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่มิใช่ความผิดอาญา ซึ่งสามารถตกลงกันได้ เช่น ข้อพิพาทเรื่องหนี้ การเช่า การซื้อขาย การละเมิด ค่าเสียหาย เป็นต้น หากคู่กรณียินยอมเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยสมัครใจ และมีการตกลงกันได้ จะสามารถจัดทำบันทึกข้อตกลงซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐาน หรือในบางกรณีสามารถขอรับรองจากศาลเพื่อให้มีผลบังคับตามกฎหมายได้ ข้อจำกัดนี้ปรากฏชัดเจนใน มาตรา 20 วรรคหนึ่ง ของพระราชบัญญัติฯ ซึ่งระบุว่า “ในกรณีข้อพิพาทเกี่ยวด้วยสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ไม่อาจดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งตามพระราชบัญญัตินี้ได้”ข้อจำกัดทางกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนต้องจำกัดขอบเขตการดำเนินงานอยู่เฉพาะข้อพิพาทแพ่งทั่วไป เช่น หนี้ การผิดสัญญา ความเสียหายจากการละเมิด เป็นต้น ซึ่งแม้สามารถช่วยลดภาระของระบบยุติธรรมหลักได้ แต่ก็ไม่สามารถรองรับข้อพิพาททางแพ่งที่มีความซับซ้อนหรือเกี่ยวข้องกับสิทธิพื้นฐานบางประเภทที่กฎหมายสงวนไว้เฉพาะหน่วยงานที่มีอำนาจโดยตรง เช่น ศาลที่ต้องตัดสินข้อพิพาทด้วยการพิจารณาคดีอย่างเป็นทาง การเช่นการฟ้องร้องทางแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสัญญา หรือเจ้าพนักงานที่ดิน เช่นการแก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินหรือกรรมสิทธิ์ที่ต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายเฉพาะ

6.2 ข้อพิพาทอาญาในคดีความผิดยอมความได้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาที่เป็นความผิดยอมความได้ตาม มาตรา 35 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กระทำได้ในกรณีดังต่อไปนี้ (1) ความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวม ตามกำหนดในพระราชกฤษฎีกาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามวรรคหนึ่งเมื่อคู่กรณีทำข้อตกลงระงับข้อพิพาททางอาญากันแล้ว ให้ถือว่าสิทธิคดีอาญามาฟ้องระงับเฉพาะคู่กรณี ซึ่งทำข้อตกลงดังกล่าวดังนั้นคือ ความผิดฐานหมิ่นประมาท ทำร้ายร่างกายเล็กน้อย ยักยอก ฉ้อโกง ฯลฯ โดยมีข้อแม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะต้องสมัครใจเข้าสู่กระบวนการ และต้องอยู่ในขอบเขตอำนาจที่กฎหมายอนุญาตไว้เท่านั้น แม้ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนฯจะได้รับรองโดยกฎหมาย แต่ข้อจำกัดสำคัญที่พบในข้อปฏิบัติคือขาดเครื่องมือหรือระบบ ที่ใช้ในการติดตามผลการไกล่เกลี่ย และการที่ศูนย์ฯ มิได้อยู่ในโครงสร้างโดยตรง ทำให้ขาดอำนาจในการบังคับหรือกำกับให้คู่พิพาทปฏิบัติตามผลของการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานกลุ่มกาสะลอง (Office of Justice Affairs, 2025) และ (2) การศึกษาของ (Office of Justice Affairs, 2023) ซึ่งสรุปปัญหาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนมีดังนี้ 1) ปัญหาการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน 2) ปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน 3) ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะของข้อพิพาทที่อยู่ในขอบอำนาจของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน 4) ปัญหาเกี่ยวกับข้อตกลงระงับข้อพิพาทโดยประชาชนและสภาพบังคับใช้กฎหมาย และ 5) ปัญหาของการมีส่วนร่วม

หรือการให้ความสำคัญต่อใช้บริการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

กล่าวโดยสรุป หลังจากมีพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 เกิดขึ้น การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ พบว่า การดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯในปัจจุบันยังประสบปัญหาในหลายด้านด้วยกัน หนึ่งในปัญหาที่สำคัญของการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยที่มีอยู่ทั่วประเทศ ก็คือ “การเข้าถึงการให้บริการของประชาชน” ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมเครือข่ายการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนโดยพุทธสันติวิธี จึงเป็นทางออกทางหนึ่งที่มีศักยภาพที่จะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯให้มีศักยภาพ ตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยดังกล่าวและมีประโยชน์ต่อประชาชนยิ่งขึ้น

ความสำคัญของเครือข่าย

ความหมายของการทำงานแบบเครือข่ายว่า หมายถึง สภาวะที่หน่วยงานภาครัฐร่วมมือกับองค์การต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐด้วยกัน องค์การภาคเอกชน องค์การภาคประชาชน สถาบันวิชาชีพหรือองค์การไม่แสวงหากำไร เพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อดำเนินกิจการสาธารณะให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆไม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะของการบังคับหรือการสั่งการตามลำดับขั้นการบังคับบัญชา (Meier, and O’ Toole, 2006) จะเห็นได้ว่าองค์การสหประชาชาติ ทฤษฎีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ได้พิจารณาเห็นชอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs โดยมีมิติให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันผลักดันให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี ค.ศ.2030 โดยได้เปลี่ยนมุมมองเรื่องการพัฒนาโดยมองเป็นองค์รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายร่วมกันของการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องตามแนวทางหรือสอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) (United Nations, 2022)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ในการให้บริการของประชาชน มีความสำคัญอย่างยิ่งเป็นกุญแจที่จะช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ทำงานประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯการส่งเสริมเครือข่าย ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนเนื่องจากเครือข่ายเปรียบเสมือนแขนขาในการขับเคลื่อนกิจกรรมของศูนย์ฯ สู่ประชาชนในระดับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และความสำคัญของการส่งเสริมเครือข่าย

การพัฒนาเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนควรประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานที่มี บทบาทในชุมชนทั้งในระดับทางการและไม่เป็นทางการรวมทั้งผู้นำชุมชน แบ่งได้ 3 กลุ่ม เช่น 1) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน,ผู้นำทางศาสนา เช่น พระสงฆ์ ศรู อิหม่ามหรือผู้นำศาสนาอื่น, โรงเรียนในชุมชนและครูแนะแนว 2) กลุ่มประชาชนทั่วไปอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.), เครือข่ายภาคประชาชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ผู้สูงอายุ และ 3) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่หน่วยงานยุติธรรม,กรมคุ้มครองสิทธิ์ฯ,ตำรวจ,ข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการนำตัวแทนเหล่านี้มาสร้างมาสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น เชิญชวนเข้ามาเป็นตัวแทนเครือข่ายความร่วมมือ

จัดประชุมชี้แจงบทบาทและหน้าที่ของศูนย์ฯและความสำคัญของเครือข่าย มอบหมายบทบาทหน้าที่เฉพาะความถนัดของแต่ละบุคคลและภาคส่วนต่าง ๆ (Sridee, 2020)

ภารกิจเชิงรุกควรทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเครือข่ายและศูนย์ไกล่เกลี่ย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการใช้พุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ย การมีเครือข่ายที่เข้มแข็งจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดี การยอมรับในกระบวนการ และนำไปสู่การลดความขัดแย้งในระดับรากหญ้าได้อย่างแท้จริง โดยเน้นกระบวนการใช้หลักพุทธสันติวิธี การนำหลักพุทธธรรม สังคหวัตถุ 4 และอริสัจ 4 มาบูรณาการ ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย เช่น การเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเบื้องต้น สร้างกลไกสื่อสารระหว่างศูนย์กับเครือข่าย เช่น กลุ่มไลน์ เฟสบุ๊ค หรือเวทีสัญจรจัดเวทีเสวนาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่าย จัดเวทีเสวนาสันติภาพชุมชน โครงการเยี่ยมบ้าน ให้คำปรึกษาเชิงสันติวิธี อบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักเมตตากรุณา จัดโครงการค่ายเยาวชนสันติวิธีร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ กิจกรรม อาสาสมัครผู้ประสานงานระหว่างศูนย์ไกล่เกลี่ยและชุมชน หรืออาสาสมัครร่วมสร้างชุมชนแห่งสันติสุข เวทีศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อการแก้ไขข้อพิพาทอย่างสร้างสรรค์ การจัดพิธีกรรมหรือร่วมกิจกรรมกับวัดศาสนสถาน เพื่อสื่อสารเชิงวัฒนธรรม คณะทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ยิ่งขึ้น ประโยชน์ของการพัฒนาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายอีกทั้งยังเป็นการขยายโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่าย สะดวก รวดเร็วอย่างเสมอภาคทั่วถึง และช่วยศูนย์ไกล่เกลี่ยเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างหลากหลาย

การดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยที่มีความสำคัญและประสบความสำเร็จในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ให้ตอบโจทย์ของข้อพิพาทและชุมชนได้จริงนั้น นอกจากขอบเขตบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายต้องสร้างความไว้วางใจ ความเชื่อมั่นและความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ต่อชุมชน เพื่อลดภาระของกระบวนการยุติธรรม ลดความขัดแย้ง และช่วยป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวหรือชุมชน ประหยัดงบประมาณทั้งภาครัฐและประชาชน และสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สร้างชุมชนแห่งสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยมีรากฐานจากวัฒนธรรม ความเชื่อและศีลธรรมที่เป็นต้นแบบการบูรณาการความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาสังคม นอกจากจะมีส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย การพัฒนาศักยภาพของผู้ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนให้เกิดขึ้นนั้น ต้องมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้ไกล่เกลี่ยเสมอ โดยศักยภาพที่จำเป็นสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนและเป้าหมายการพัฒนาศักยภาพประกอบด้วย 1) ทักษะการไกล่เกลี่ย 2) ทักษะการฝึกปฏิบัติในทางแพ่งและทางอาญา 3) ทักษะการเขียนบันทึกข้อตกลง และ 4) การดำรงและรักษาไว้ซึ่งจริยธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อให้สามารถจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนได้บรรลุผล

การบูรณาการประยุกต์รูปแบบ 5 P โมเดล

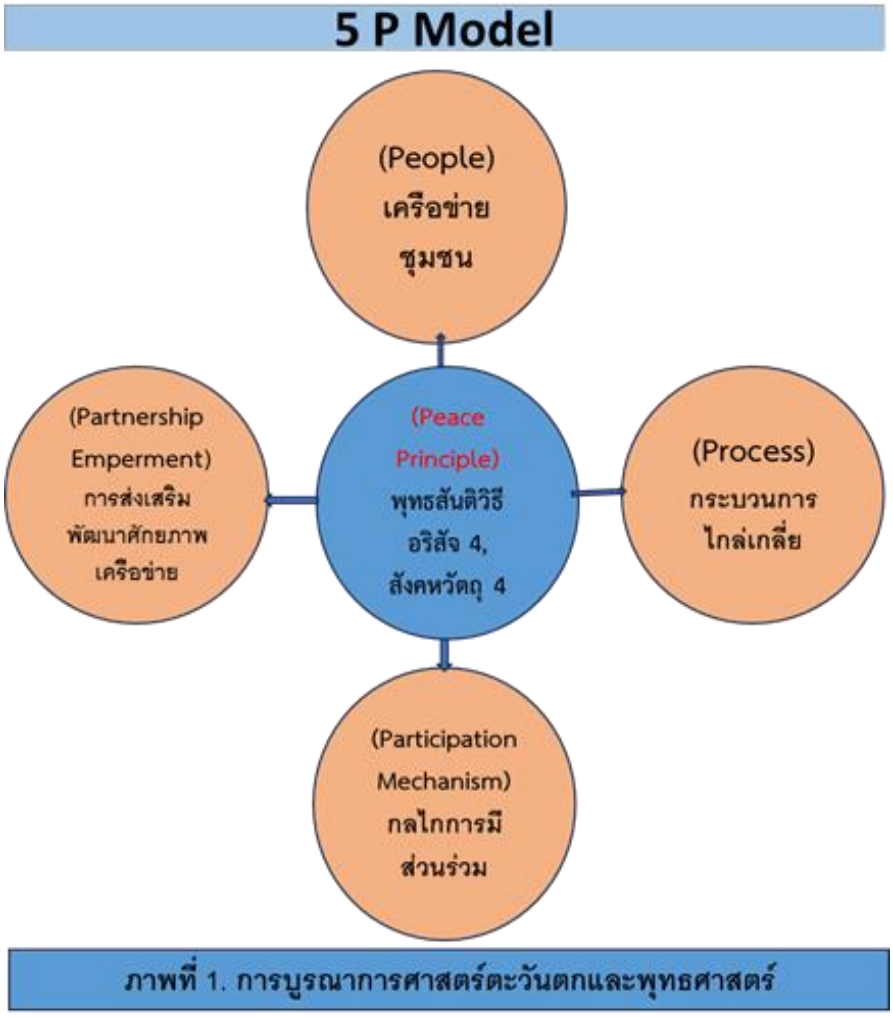

Figure 1 : 5P Model

รูปแบบ 5 P โมเดลได้มาจากการบูรณาการศาสตร์ตะวันตกและและพุทธรรมตามมาประยุกต์ใช้องค์ประกอบหลักของโมเดล (5P Model)

1. People (ประชาชน, เครือข่ายชุมชน) ตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น อบต. ผู้นำชุมชน อสม., พระ, ครู, และเยาวชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมชองประชาชนตั้งแต่ระดับวางแผน-ดำเนินการ-ประเมินผล

2. Process (กระบวนการไกล่เกลี่ยภาคประชาชน) ใช้หลักของศาสตร์ตะวันตก เช่น กระบวนการไกล่เกลี่ยแบบ win win การสื่อสารอย่างสันติ การวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงระบบ มีขั้นตอนรับเรื่อง-ตรวจสอบ-เจรจา-ไกล่เกลี่ย-ติดตามผล

3. Participation Mechanism กลไกลการมีส่วนร่วมของเครือข่ายตั้งคณะกรรมการเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ย จัดเวทีประชาคม เวทีสานใจ เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สื่อสายรผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์อย่างต่อเนื่อง

4. Partnership Empowerment การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย การอบรมหลักสูตร ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องให้กับคณะทำงานผู้ไกล่เกลี่ยฯ และเครือข่ายให้มีความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ

5. Peace Principle พุทธสันติวิธี โดยบูรณาการใช้กับหลักธรรม 2 กลุ่มหลัก คือ

1) อริยสัจ 4 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้ง (ทุกข์) คือ ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ความไม่สงบ ความขัดแย้ง การมีคดีความ ความรุนแรง ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เข้าใจระหว่างกลุ่มคน (สมุทัย) คือ สาเหตุของทุกข์ส่วนใหญ่มาจาก อคติ ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความกลัว ความไม่เข้า หรือการขาดความเมตตา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง (นิโรธ) คือการดับทุกข์ วิธีการดับทุกข์ต้องเป็น “กระบวนการแห่งสันติ” ได้แก่ การฟังอย่างลึกซึ้ง การให้อภัย ความเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจสงบ สะอาด สว่าง (มรรค) คือ แนวทางปฏิบัติสู่การดับทุกข์การใช้อริมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางสู่สันติภาพที่ยั่งยืนโดยเฉพาะ สัมมาทิฏฐิ เห็นว่า ทุกคนมีคุณค่า สัมมาสังกัปโป ความดีถูกต้องเป็นกุศล สัมมาวาจา สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ สัมมากัมมันตะ การไม่เบียดเบียน สัมมาอาชีวะ การยังชีพอย่างเป็นธรรม สัมมาวายาโม คือ ความพากเพียรทำความดี สัมมาสติและสัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้สงบเพื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้ง มรรค ไม่ใช่เพียงข้อปฏิบัติส่วนบุคคลแต่ยังสามารถเป็น “แนวทางชุมชน” หรือ “นโยบายสาธารณะ” ที่ส่งเสริมความเป็นธรรม ความสงบ เช่น การศึกษาพุทธสันติวิธีในชุมชน การไกล่เกลี่ยโดยอิงหลักเมตตา เป็นต้น (Somdet Phra Buddhaghosacharya (P. A. Payutto), 2021)

2) สังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความไว้วางใจและการมีส่วนร่วม (ทาน) คือ การให้ความรู้ ให้ความช่วยเหลือ การเสียสละเวลา สร้างความรู้สึกอบอุ่น เป็นมิตร ไม่เห็นแก่ตัว คลายความยึดติดไม่เห็นแก่ตัว เกิดความเบิกบานในทำให้จิตสงบและเปิดรับการเรียนรู้ร่วมกัน (ปิยวาจา) คือ การพูดจาไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจ เป็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้เกิดศรัทธาและเคารพกัน เป็นวาจาสุข สร้างบรรยากาศสงบ เกิดสติจากการฟังด้วยใจ นำไปสู่ปัญญา (อัตถจริยา) คือ การกระทำเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น แสดงออกถึงความรับผิดชอบและเมตตา ทำให้ผู้อื่นเชื่อมั่นในความตั้งใจ ทำให้เห็นตัวอย่างของการเสียสละ เสริมกำลังใจให้เกิดสมาธิในการทำความดี (สมานัตตตา) สร้างภาพสภาพแวดล้อมเกื้อกูลต่อ สติ สมาธิ ปัญญา เช่น การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ลดช่องว่างทางอำนาจ ความรู้สึกแบ่งชนชั้น ทำให้ผู้คนกล้าเปิดใจ สร้างสภาพแวดล้อมแห่งความปลอดภัย ทำให้ใจนิ่ง เกิดสมาธิ ปัญญาได้ง่าย หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ไม่ใช่แค่หลักการทางธรรมะแต่ คือ “ยุทธศาสตร์แห่งความไว้วางใจที่สามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชน สร้างองค์กรและสร้างสันติภาพในใจคนได้อย่างแท้จริง” (Somdet Phra Buddhaghosacharya (P.A. Payutto), 2021)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยภาคประชาชนมากขึ้น เครือข่ายชุมชนมีบทบาทเป็น” พลังกลาง” ในการป้องกันความขัดแย้ง การใช้พุทธสันติวิธีทำให้การไกล่เกลี่ยมความเมตตาและยอมรับร่วมกัน เกิดต้นแบบชุมชนสันติสุข (Peaceful Community) ที่สามารถขยายผลได้ และทำให้ประชาชนได้เข้ามาใช้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

“โมเดล 5P” คือ (People) ประชาชน, เครือข่ายชุมชน ชุมชนคือพลังกลางแห่งการสร้างสันติภาพ ส่งเสริมบทบาทของประชาชนในฐานะ "ผู้ร่วมสร้างกระบวนการยุติธรรม" ไม่ใช่เพียง "ผู้รับบริการ" (Process) กระบวนการไกล่เกลี่ย ความขัดแย้งคือโอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก นำกระบวนการไกล่เกลี่ยตามหลักตะวันตกมาผสานกับวิธีคิดแบบเมตตาและสมานฉันท์ของพุทธธรรม เพื่อสร้างทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้

(Participation Mechanism) กลไกการมีส่วนร่วมของเครือข่าย การมีส่วนร่วมคือการสร้างเจ้าของร่วมในกระบวนการสันติภาพ พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีชีวิต เช่น เวทีเสวนาการสื่อสารสองทางและการออกแบบกระบวนการร่วมกัน (Partnership Empowerment) การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย เครือข่ายที่เข้มแข็งต้องเติบโตไปพร้อมกับความรู้ ความเข้าใจ และหัวใจแห่งเมตตา จัดอบรม พัฒนา soft skill และสร้างพื้นที่ให้เครือข่ายได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (Peace Principle) พุทธสันติวิธี พุทธธรรม คือ ฐานรากของการคลี่คลายความขัดแย้งอย่างยั่งยืนใช้หลัก อริยสัจ 4 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้ง และ สังคหวัตถุ 4 เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ทางใจระหว่างคู่กรณี

“โมเดล 5P” คือ กรอบแนวคิดใหม่ในการส่งเสริมเครือข่าย ในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนที่ผสานศาสตร์ตะวันตกด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเข้ากับหลักพุทธสันติวิธีโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นศูนย์กลาง ใช้กระบวนการที่เป็นระบบ มีคุณธรรมและอิงกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน นำไปสู่การคลี่คลายข้อพิพาทอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลไกทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง กระบวนการที่โปร่งใสหลักคิดที่ตั้งอยู่บนความเมตตา และการพัฒนาศักยภาพของทุกภาคส่วนร่วมกัน ผลที่ได้คือชุมชนสามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยตนเอง ลดภาระกระบวนการยุติธรรมทางศาล สร้างเสริมชุมชนที่เข้มแข็งและผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม สนับสนุนเป้าหมายการพัฒนา (SGDs) เป้าหมายที่ 16 และ 17 ว่าด้วย “สันติภาพ”ความยุติธรรม สถาบันที่เข้มแข็ง และ“ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา” และเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง

สรุป

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 เป็นกลไกทางกฎหมายที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และลดภาระของศาลยุติธรรมที่มีคดีจำนวนมาก โดยการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในระดับท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธีและสร้างความสมานฉันท์ในสังคม แม้มีเจตนารมณ์ที่ดี แต่ในการปฏิบัติยังพบอุปสรรคหลายด้าน เช่น การขาดงบประมาณและบุคลากรเฉพาะทาง การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดเชิงกฎหมายทำให้ประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเต็มที่ การวิจัยจึงเสนอแนวทางพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยด้วยการส่งเสริมเครือข่ายโดยใช้พุทธสันติวิธีเป็นฐานคิดสำคัญ ผ่านกรอบแนวคิด “5P Model” ได้แก่ People การให้ประชาชนมีบทบาทร่วม, Process การประยุกต์กระบวนการไกล่เกลี่ยกับพุทธธรรม, Participation Mechanism การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม, Partnership Empowerment การเสริมสร้างศักยภาพเครือข่าย และ Peace Principle การยึดหลักอริยสัจ 4 และสังคหวัตถุ 4 ในการคลี่คลายข้อพิพาท ซึ่งองค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของศูนย์ไกล่เกลี่ยไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพึ่งพาเครือข่ายที่เข้มแข็ง กระบวนการที่โปร่งใส และการยึดหลักเมตตาเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

References

Buranasing, Th. et al. (2020). *Operational Manual for the Community Dispute Mediation Center (CDMC) in Accordance with the Mediation Act, B.E. 2562 (2019)*. (2nd ed.). Bangkok: Reprint Company Limited.

Meier, K. J., & O' Toole, L. J. (2006). *Bureaucracy in a Democratic State: A Governance Perspective*. United States: JHU Press.

Office of Justice Affairs. (2023). *Lesson Learned Report*: *Information Technology Management in the Criminal Justice Process.* (Group Report by Kasalong). Retrieved June 9, 2025, from https://www.oja.go.th/wp-content/uploads/2023/04/02_One-Page-Concept-Paper-ยธส.13_กาสะลอง-1.pdf

Office of Justice Affairs. (2025). *Guidelines for Capacity Development of Mediators in Community Mediation Centers*. (Group Report by Kasalong). Retrieved June 9, 2025, from https://www.oja.go.th/wp-content/uploads/2025/03/รายงานกลุ่ม-กาสะลอง-2.pdf

Office of Planning and Budget, Office of Court of Justice. (2024). *Monthly Case Statistics for October 2024*. Retrieved June 5, 2025, from https://www.facebook.com/photo/?fbid=588452620608999&set=a.25616190717140

Somdet Phra Buddhaghosacharya (P. A. Payutto). (2021). *Dictionary of Buddhism*. Retrieved June 10, 2025, from https://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/dictionary_of_buddhism_pra-muan-dhaama.pdf

Soranasiri, J. (2021). *Problems of the Operations of Community Mediation Centers under Dispute Mediation Act, B.E. 2562 Applicable in Bangkok*. (Master's Thesis). Rangsit University. Pathumtani.

Sridee, S. (2020). Roles of Mass Media in Creating Political Communication Network. *Journal of Communication Arts Review*, 25(1), 176-192.

Thai Government Gazette. (2019). *The Mediation Act, B.E. 2562*. Retrieved June 9, 2025, from https://ocpb.go.th/download/article/article_20190524081102.pdf

Thai Government Gazette. (2020). *The Act Amending the Civil Procedure Code (No. 32), B.E. 2563*. Retrieved June 9, 2025, from https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/A/071/T_0001.PDF

United Nations. (2022). *Did you Know: SDG 101*. In Intaprasert, P. (Ed.). Retrieved June 10, 2025, from https://www.sdgmove.com/2021/03/31/sdgs-17-sdgs-5principle/